

УДК: 327(94)

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ЛІВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ІСПАНІЇ (2011–2016 рр.)

Матлай Любава

Національний університет “Львівська політехніка”

(стаття надійшла до редколегії – 11.11.2016 р., прийнята до друку – 16.12.2016 р.)

© Матлай Л., 2016

Встановлено, що затяжна економічна криза і спричинений нею режим жорсткої економії та соціальних скорочень, запроваджених урядовими кабінетами Іспанії, створили сприятливі умови для виникнення протестного руху та нових політичних партій. У березні 2014 року офіційно зареєстровано ліву радикальну партію соціалістичного спрямування “Подemos”, представники якої цього ж року були обрані у Європейський парламент. Охарактеризовано основні політико-економічні та соціальні процеси, що призвели до виникнення та успіху нової партії серед виборців парламентської монархії.

Ключові слова: Іспанія, партійно-політична система, ліві партії, вибори, лівий радикалізм, ідеологічні доктрини.

THE FORMATION OF NEW LEFT IDENTITY IN SPAIN (2011–2016)

Lyubava Matlay

This paper dwells on political and economic consequences of rigid economy policy in Spain. It is found that social and political conditions experienced by Spain since 2008 onwards created favorable conditions for emergence of new political parties. The “Podemos” party (We can) emerged from the 15-M protest movemene (the Indignados movement). On 11 March 2014, the “Podemos” party was officially registered as a political party and the following May it made an electoral breakthrough obtaining 5 deputy’s mandates in the European Parliament. In December 2015 during the general election on Spain, “Podemos” won about 20 % of votes. This general election marked the end of a two-party system which had existed in Spain since restoration and consolidation of democracy. The new party presents itself as a party of popular classes, placing itself in opposition to the two-party system of the PP (People’s Party) and the PSOE (Socialist Party). For thirty years, these parties had been dominating on the Spanish electoral scene and accounted for 80 % of votes. The “Podemos” party entered the national arena for the first time. The emergence of it in political arena of the state has forced big parties to respond to the grave problems presented not only by the economy but also by the political, social and institutional systems. The party proposes changes to Constitution of Spain of 1978 and guarantees proper functioning of the legal system; implementing a fair electoral system; recognising plurinational character of the state.

In this paper, the author shows the positions of the “Podemos” party regarding key political-economic and social issues. The program of the party has a strong redistributive content, and advocates drastic increase in the economic role of the state.

In this article, the author tries to trace the main political and social processes that has led to emergence and success of the “Podemos”. The paper describes foundation of the party and examines characteristics of its voters, and shows that the latter have predominantly leftist origins and orientations.

Key words: Spain, party-political system, left-wing parties, elections, left radicalism, ideological doctrine.

В останні роки Іспанія переживає кризові явища в політичній, економічній та соціальній сферах, які призвели до успіху нових лівих популістських сил радикал-соціалістичного спрямування на виборах у

національний та Європейський парламенти. У цій іберійській державі, як і в Україні, спостерігається високий рівень безробіття та корупції; недовіри населення до владних інститутів; занепад ідеологій

та традиційних партій; труднощі з формуванням парламентських коаліцій та урядових кабінетів. Крім того, політико-економічні, соціальні процеси сучасного глобалізованого світу ще більш ускладнили та загострили ідеологічні протистояння між правими та лівими, які існували понад два століття з часів Великої французької революції і призвели до нової політичної диференціації партій різного спрямування. Саме тому актуальним є дослідження нових лівих європейських партій, за яких голосує все більше молодих виборців і які у майбутньому будуть впливати на політичні процеси на континенті.

Тематика “нових лівих” розпочала широко висвітлюватися у сучасній західній соціально-політичній літературі та стала предметом активних дискусій. Цій проблематиці присвячені аналітичні матеріали іспанських науковців – Хосе Фернандеса Альбертоса, Густаво Бустера, Ентоні Доменеча, Хорхе Руїса дель Кампо, Сантьяго Сабала, Хуана Антоніо Санса, Хосе Ігнасіо Торребланка, Артуро Торреса, які описують ідеологічне коріння нових лівих парламентської монархії, їх майстерність у використанні засобів політичної комунікації з суспільством, дають характеристику виборців партії “Подемос” та прогнозують подальшу інституціоналізацію партії. Теоретичним підґрунтям цієї наукової розвідки слугували і численні статті, виступи на іспанському телебаченні лідера партії “Подемос”, професора-політолога Пабло Іглесіаса. Однак у національній історіографії майже немає праць, що стосуються теми дослідження.

Мета наукової розвідки – з’ясувати, чому монополія на владу двох провідних іспанських партій – Іспанської Робітничої Соціалістичної партії (з її 137-річною історією) та Народної партії (заснованої у 1976 році) була зруйнована; простежити становлення нової лівої плюралістичної популістської партії “Подемос” та проаналізувати її програмні документи.

Історично склалося, що європейську модель двопартійності (біпартизму) привніс на іспанський ґрунт наприкінці XIX ст. К. дель Кастільйо у його відомому плані “Мирний поворот”. За задумом політика, чергове перебування при владі правоцентристської та лівоцентристської партій мало не допустити політичної кризи та громадянської війни. Арбітром партій виступав монарх. Така система проіснувала до заколоту у 1931 році Х. Прімо де Рівера.

Перехід від диктаторського режиму Ф. Франко до демократії в Іспанії відбувся через формування нової національної партійно-політичної системи. У 1976 році в країні створили Народний альянс, який

об’єднав угруповання правих неофранкістів. Згодом легалізували опозиційні ліві партії – Іспанську соціалістичну робітничу партію (ІСРП) та Комуністичну партію Іспанії (КПІ), які на той час вже мали власні організаційні структури, велику кількість активістів. Ліві сили були найкраще підготовлені до демократичних перетворень та створення західноєвропейської моделі демократії. З метою збереження єдності в державі, ці партії пішли на компроміс, відмовившись від вимог притягти до відповідальності осіб, винних у репресіях франкістського періоду та визнали монархію. Крім того, ІСРП відмовилася від класових та марксистських лозунгів, КПІ – від лєнінізму.

Поновити біпартизм вдалося у результаті парламентських виборів 1977 та 1979 років. Перші демократичні парламентські вибори 1977 року засвідчили, що в Іспанії склалася багатопартійна політична система з фактичною перевагою двох провідних партій – Союзу Демократичного Центру (СДЦ, центристська партія) та ІСРП. Так, на парламентських виборах 15 червня 1977 року представники СДЦ здобули прихильність майже 35 % виборців, ІСРП – 29,32 % виборців, КПІ – 9 %. Ці партії підтримали формування політичного консенсусу, втіленого у Пактах Монклоа 1977 року та відіграли важливу роль в інституціоналізації демократичної форми правління парламентської монархії.

Протягом 1982–1996; 2004–2011 років соціалісти перемагали на парламентських виборах та очолювали урядові кабінети. Доречно згадати, що лише у 1982 році партія делегувала на державні посади та адміністративні пости в країні більше ніж 50 тисяч своїх представників [2, с. 72]. Незважаючи на те, що до лав партії входило чимало соціал-лібералів, ІСРП намагалася зберігати серед виборців імідж лівої партії через тісні зв’язки з профспілковим рухом. Інші ліві партії не відігравали значної ролі у політичному житті держави. Компартія Іспанії, яка нараховувала у 1978 році близько 200 тисяч членів і була однією з найбільших партій країни, до кінця 1990-х років скоротила свою чисельність удвічі. У 1979 році на парламентських виборах вона завоювала 10 % голосів, а у 2000 році коаліція “Об’єднані ліві”, до складу якої входили комуністи, змогла отримати лише 5,5 % голосів виборців.

Наприкінці XX – на початку XXI ст. в Іспанії відбулася поступова деідеологізація загальнонаціональної лівої партії, відхід від соціал-демократичних принципів та поступ до лібералізму, зближення її позицій з правоцентристською консервативною партією.

Світова фінансово-економічна криза 2008 року послабила регіональні та євроатлантичні позиції парламентської монархії, довіру населення до політичних інститутів. Уряд соціалістів не зміг подолати стрімке падіння національної економіки та зростання безробіття і оголосив 12 травня 2010 року у парламенті про режим жорсткої економії, запровадивши скорочення державних витрат на 1,5 % ВВП та заробітної плати в середньому на 5 %; заморожування заробітної плати державних службовців та державних пенсій; відміну виплати грошової допомоги в сумі 2,5 тисячі євро в разі народження дитини. Такі заходи засвідчили про відхід від задекларованої соціальної політики соціалістичних урядів, поглиблення майнової нерівності. На позачергових парламентських виборах, які відбулися у листопаді 2011 року, ІСПП зазнала нищівної поразки від свого головного конкурента – Народної партії та відійшла від влади. Народникам також не вдалося досягти суттєвого покращення економіко-фінансових показників держави та знизити рівень безробіття серед молоді. Ліва та права правлячі партії проводили аналогічну економічну політику жорсткої економії, яка вразила всі соціальні групи іспанського суспільства, незалежно від їхніх ідеологічних орієнтацій та політичних уподобань. Так, загострився конфлікт між правлячими елітами та народом поза ідеологічними доктринами.

Протягом останніх більше ніж тридцяти років дві провідні партії Іспанії – ІСПП та Народна партія (колишній Народний альянс) домінували на іспанській політичній арені, формували урядові кабінети, оскільки їх підтримувало 80–85 % виборців. Однак у політичній системі країни простежувалася відсутність внутрішньопартійної демократії. З 1977 року існувала система закритих партійних списків, які визначав партійний апарат. Депутати, обрані за партійними списками в парламент, були змушені підкорятися внутрішньопартійній дисципліні. Виборці не мали зв'язку з конкретними депутатами і поступово відчувалися від політики, а їх обранці повністю залежали від партійного керівництва, незалежно від того чи була ця партія правлячою, чи опозиційною. У післяфранкістський період політичні партії відігравали вирішальну роль у державі. Перемігши на парламентських виборах, та чи інша партія формувала урядовий кабінет, куди входило більшість партійних представників. Інакше кажучи, політичні партії стали “...машинами для отримання доступу до державної адміністрації виборчими засобами” [10, с. 19]. Так, партійні структури

зросталися з державними. Крім того, глава уряду як представник правлячої партії мав величезні повноваження, контролюючи законодавчу та судову владу, що на цей момент не задовольняє суспільство. Високий рівень політичної корупції в лавах правлячих лівої та правої партій створили підґрунтя для політичних альтернатив.

У 2011 році Іспанію охопила нова форма соціального протесту – “Рух невдоволених” (15 M movement, оскільки розпочався 15 травня). Люди вимагали докорінних змін фундаментальних основ політичної та економічної системи країни. Протестувальники, серед яких було багато освіченої молоді, виступали проти режиму жорсткої економії та соціальних скорочень, які запровадили урядові кабінети Х. Родрігеса Сапатеро та М. Рахоя для подолання економічної кризи в державі під тиском основних інститутів Європейського Союзу. Цей рух засвідчив також “відсутність довіри значної частини іспанського суспільства до традиційних партій як правого, так і лівого спектру – соціальної ліберальної ІСПП, соціал-демократичного “Об’єднання лівих” [5]. Найвлучніше висловився відомий іберійський публіцист та письменник А. Перес Реверте, констатувавши, що суспільство втомилося від влади двох безальтернативних партій, які створили закриту владну систему, тоді як іспанці перестали бути пасивними та мовчазними спостерігачами [4].

Для публічних демонстрацій та широких дискусій використовували громадські площі майже всіх великих та малих міст країни, засоби масової інформації, враховуючи інтернет. На думку західних політологів Есперанси Моралес-Лопес та Ніколіни Монтесано-Монтессорі, саме “...протестний рух відкрив суспільний простір для дорадчої демократії” [13]. А іспанський науковець Іньйо Еррехон підкреслив, що рух 15 М “...допоміг сформулювати колективний попит на розширення прав людей та розширення демократії, допоміг посіяти насіння культурного зрушення” [12, с. 70].

В умовах соціального антикапіталістичного руху постала нова партія “Подemos” (Ми можемо), яку створили харизматичні іспанські вчені-політологи – Пабло Іглесіас, Хуан Карлос Монедеро та Іньйо Еррехон за підтримки групи “Anticapitalistas” та членів соціальних рухів, таких як “15 М”, “Juventud sin Futuro” (Молодь без майбутнього), “Plataforma de Afectados por las Hipotecas” (платформа постраждалих за іпотеками) та “Mare Mortuum” (Море смерті, рух протестуючих проти європейської політики в Сирії та політики щодо

мігрантів). У березні 2014 року партія “Подemos” була офіційно зареєстрована, а у листопаді цього ж року П. Іглесіаса обрано генеральним секретарем організації. Якщо раніше, горизонтальні зв’язки переважали серед партійців, то з початком формування керівництва, виникли побоювання щодо перетворення “Подemos” на нову централізовану партію, подібну до традиційних. Тому через дебати з організаційних, політичних та етичних принципів, партію визначили як плюралістичну політичну організацію, спрямовану на заохочення та захист демократії і прав людини у всіх сферах життя суспільства. Щоб запобігти узурпації влади, створено Громадську Раді, до якої увійшло 62 особи (через інтернет-голосування) та 10 партійців обрано в Комісію з демократичних гарантій. Вирішено раз на три роки скликати вищий установчий орган партії – Народні збори.

У травні 2015 року на виборах до Європарламенту за представників партії “Подemos” проголосувало 1,2 мільйона виборців, що засвідчило про зростаючу довіру іспанців до нової сили [15]. Нову партію підтримали рядові державні службовці, робітники та безробітні, молодь та представники середнього класу, розчаровані урядовою політикою жорсткої економії. Прихильники партії загалом дотримуються лівоцентристських, соціал-демократичних або ліворадикальних поглядів.

Лідер партії П. Іглесіас неодноразово наголошував, що в державі назріла необхідність нового демократичного транзиту, оскільки перехід від франкізму до демократії повністю вичерпав свої можливості. На переконання молодого політика, Іспанія потребує нового політичного режиму, рушійною силою якого будуть прості громадяни, а не політична та економічна еліта, так звана “каста” обраних [9, 10].

У результаті парламентських виборів 20 грудня 2015 року партія “Подemos” уперше увійшла до національного парламенту. Шістдесят дев’ять її представників стали депутатами. Утім, також уперше в історії країни новообраний парламент не зміг в установлені строки обрати прем’єр-міністра та сформувати коаліцію. У такий спосіб уперше в історії монархії, діючий король Феліпе VI розпустив парламент та призначив позачергові вибори на 26 червня 2016 року. Тоді ж ліві партії парламентської монархії – “Подemos” та “Об’єднані ліві” об’єдналися в альянс під промовистою назвою “Разом, ми зможемо” для участі у позачергових виборах. У результаті червневих парламентських виборів 2016 року,

цей альянс отримав 71 мандат у 350-місних Кортесах, тоді як найвпливовіша лівоцентристська ІСРП дістала 85 голосів. ІСРП все ще зберігає статус другої за впливом політичної партії країни і першої лівоцентристської партії. Надалі, уперше в історії парламентської монархії соціалісти пішли на домовленості з правоцентристською партією, коли 29 жовтня 2016 року утрималися під час голосування за кандидатуру Маріано Рахоя, таким чином дозволивши консерваторам знову очолити урядовий кабінет. Партія “Подemos” оголосила в парламенті, що переходить в опозицію.

Аналізуючи програмні документи “Подemos”, слід відзначити перерозподільну економічну програму, орієнтовану на посилення економічної ролі держави, боротьбу з корупцією та зниження економічних та правових привілеїв і автономії політичних еліт. Партія виступає за розширення права народу на законодавчі ініціативи і подає себе як реальну альтернативу неоліберальним реформам народників та соціалістів. Визнаючи головним пріоритетом своєї діяльності соціальний захист людей, представники “Подemos” неодноразово висловлювалися за відміну пенсійної та трудової реформ; покращення трудового законодавства; зростання заробітних плат та купівельної спроможності населення тощо [14; 3, с. 115–116]. Крім того, нова партія підтримує такі традиційні для іспанських лівих вимоги, як відмову від виплати зовнішніх боргів, ліквідацію американських військових баз на іспанській території, вихід з Північно-атлантичного альянсу. Також ця партія закликає до покращення прав легальних та нелегальних мігрантів.

Сьогодні “Подemos” декларує себе як “пост-деологічну” партію. Її представники називають себе “новими лівими”, які орієнтуються на соціальні моделі північноєвропейських держав та закликають до демонтажу політичної системи, узаконеної Конституцією 1978 року, прямих виборів глави держави [3, с. 114].

Російський іспаніст, професор С. Хенкін зараховує “Подemos” до популістських партій, оскільки остання, на його думку, висуває свої пропозиції вирішення проблем іспанського суспільства без врахування реальних можливостей національної економіки. Крім того, науковець небезпідставно критикує виражений антиелітаризм партії та ідеалізацію прямої демократії [1, с. 53].

В Іспанії також деякі політики ставляться з пересторогою до появи та діяльності “Подemos”. Так, у вересні 2016 року, на зустрічі глав держав та урядів ЄС у Братиславі, тодішній виконувач обов’язків

прем'єр-міністра Іспанії М. Рахой висловився про те, що кризою у європейському проекті скористалися представники популізму, радикалізму, націоналізму та екстремізму всіх ознак. Критикуючи євроскептиків, іспанський політик нагадав про численні переваги ЄС для добробуту і процвітання континенту, демократії, свобод та прав людей [6].

Отже, партія “Подemos” за останні три роки пройшла шлях від протестної антиглобалістської євроскептичної організації з популістськими гаслами до загальнонаціональної лівої плюралістичної партії, яка сколихнула іспанське суспільство, повернула інтерес до політики пересічним громадянам та змусила традиційні партії повернутися обличчям до простих виборців. Ця новаторська партія уперше увійшла до національного парламенту. Але електоральні успіхи партії доволі обмежені в умовах сьогодишньої політичної та інституційної невизначеності в державі. Це може стати перспективою подальших досліджень.

al adversario [Електронний ресурс] / P. Iglesias // El Periodico. – Режим доступу: www.elperiodico.com/es/noticias/opinion/podemos-partido-las-clases-populares-4200367#/; 10. Iglesias P. Understanding Podemos [Електронний ресурс] / P. Iglesias // New Left Review. – 2015. – vol. 93. – P. 7–22. – Режим доступу: <https://newleftreview.org/II/93/pablo-iglesias-understanding-podemos>; 11. Mateo J. P. The new left in Spain: Some aspects to consider / P. J. Mateo // Capital & Class. – 2016. – vol. 40, issue 1. – P. 168–175. 12. Mouffe C. Podemos: In the Name of the People / C. Mouffe, I. Errejón. – 2016. – 160 p. 13. Podemos's shift of the political landscape in Spain: the emancipation of the 'demos' [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kib.be/articles/1248/podemos-shift-of-the-political-landscape-in-spain-the-emancipation-of-the-demos>; 14. Programa Podemos [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://podemos.info/wordpress/wp-content/uploads/2014/05/Programa-Podemos.pdf>. 15. Yes he can' How Spanish indignado Pablo Iglesias aims to use a wave of protest to build 'a decent country' [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/06/pablo-iglesias-indignado-podemos-spain>

1. Выборы и избирательные кампании в Европе (2014–2015) / [под ред. В.Я. Швейцера (отв. ред.) и др.]. – М. : Ин-т Европы РАН, 2015. – 100 с. 2. Данилевич И. В. Испытание властью. Испанская социалистическая рабочая партия в 80-е годы / И. В. Данилевич. – М. : Наука, 1991. – 148 с. 3. Матлай Л. С. “Podemos” (“Мы можем”): новая партия “недовольных” властью чи перехід до багатопартійної системи в Іспанії? / Л. С. Матлай // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки : зб. наук. пр. / Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди. – 2015. – Вип. 2 (8). Ч. 1. – С. 110–119. 4. Arturo Perez-Reverte apoya a los ‘indignados’ de la Puerta del Sol de Madrid [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.elconfidencialautonomico.com/muy_confidencial/Arturo-Perez-Reverte-Puerta-Sol-Madrid_0_1619838002.html; 5. Botz La Dan. Challenges Facing the Left in Spain [Електронний ресурс] / Dan La Botz, Hector Grad. – Режим доступу: <http://newpol.org/content/challenges-facing-left-spain>; 6. Conferencia de prensa del presidente del Gobierno después de la reunión de jefes de Estado y de Gobierno de la Unión Europea Bratislava (Eslovaquia), viernes 16 de septiembre de 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lamoncloa.gob.es/presidente/intervenciones/Paginas/2016/prrp20160916.aspx>; 7. Domenech A. “Old” and “New” Left in the Kingdom of Spain, 2008–2015 / A. Domenech, G. Buster, D. Raventos // Socialism and democracy. – 2015. – vol. 29, issue 3. – P. 44–61. 8. Fernandez-Albertos J. Los votantes de Podemos. Del partido de los indignados al partido de los excluidos / Fernandez-Albertos J. – Madrid : Fundacion Alternativas, 2015. – 112 p. 9. Iglesias P. Podemos: el partido de las clases populares, En la Guerra de tricheras de la política Española no ganaremos pareciéndonos

1. Vybyory i izbiratelnye kampanii v Yevrope (2014–2015) / [pod red. V.Ya. Shveytsera (otv. red.) i dr.]. – М. : In-t Yevropy RAN, 2015. – 100 s. 2. Danilevich I. V. Ispytanie vlastyu. Ispanskaya sotsialisticheskaya rabochaya partiya v 80-e gody / I. V. Danilevich. – М.: Nauka, 1991. – 148 s. 3. Matlai L. S. “Podemos” (“Мы можем”): nova partiia “nevdivolenykh” vladoiu chy perekhid do bahatopartiinoi systemy v Ispanii? / L. S. Matlai // Suchasne suspilstvo: politychni nauky, sotsiolohichni nauky, kulturolohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats / Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni H.Skovorody. – 2015. – Vyp. 2 (8). Ch. 1. – S. 110–119. 4. Arturo Perez-Reverte apoya a los ‘indignados’ de la Puerta del Sol de Madrid [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.elconfidencialautonomico.com/muy_confidencial/Arturo-Perez-Reverte-Puerta-Sol-Madrid_0_1619838002.html. 5. Botz La Dan. Challenges Facing the Left in Spain [Elektronnyi resurs] / Dan La Botz, Hector Grad. – Rezhym dostupu: <http://newpol.org/content/challenges-facing-left-spain>. 6. Conferencia de prensa del presidente del Gobierno después de la reunión de jefes de Estado y de Gobierno de la Unión Europea Bratislava (Eslovaquia), viernes 16 de septiembre de 2016. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.lamoncloa.gob.es/presidente/intervenciones/Paginas/2016/prrp20160916.aspx>; 7. Domenech A. “Old” and “New” Left in the Kingdom of Spain, 2008–2015 / A. Domenech, G. Buster, D. Raventos // Socialism and democracy. – 2015. – vol. 29, issue 3. – P.44–61; 8. Fernandez-Albertos J. Los votantes de Podemos. Del partido de los indignados al partido de los excluidos / Fernandez-Albertos J. – Madrid: Fundacion Alternativas, 2015. – 112 p.; 9. Iglesias P. Podemos: el partido de las clases populares, En la Guerra de tricheras de la política Española no ganaremos pareciéndonos al adversario [Elektronnyi resurs] / P. Iglesias //

- El Periodico*. – Rezhyim dostupu: www.elperiodico.com/es/noticias/opinion/podemos-partido-las-clases-populares-4200367#/. 10. Iglesias P. *Understanding Podemos* [Elektronnyi resurs] / P. Iglesias // *New Left Review*. – 2015. – Vol. 93. – P. 7–22. – Rezhyim dostupu: <https://newleftreview.org/II/93/pablo-iglesias-understanding-podemos>; 11. Mateo J. P. *The new left in Spain: Some aspects to consider* / P. J. Mateo // *Capital & Class*. – 2016. – vol. 40, issue 1. – P. 168–175. 12. Mouffe C. *Podemos: In the Name of the People* / C. Mouffe, I. Errejon. – 2016. – 160 p.; 13. *Podemos' shift of the political landscape in Spain: the emancipation of the 'demos'* [Elektronnyi resurs]. – Rezhyim dostupu: <http://www.kib.be/articles/1248/podemos-shift-of-the-political-landscape-in-spain-the-emancipation-of-the-demos>; 14. *Programma Podemos* [Elektronnyi resurs]. – Rezhyim dostupu: <http://podemos.info/wordpress/wp-content/uploads/2014/05/Programa-Podemos.pdf>. 15. *Yes he can' How Spanish indignado Pablo Iglesias aims to use a wave of protest to build 'a decent country'* [Elektronnyi resurs]. – Rezhyim dostupu: <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/06/pablo-iglesias-indignado-podemos-spain>